

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՐԱԿԵՆՏՐ

**ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ.
21-րդ դարի մարտահրավերներ
և հնարավորություններ**

**DEVELOPMENT OF ECONOMY AND SOCIETY:
Challenges and Opportunities of 21st Century**

**РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ И ОБЩЕСТВА:
ВЫЗОВЫ И ВОЗМОЖНОСТИ 21-ого века**

ՀՊՏՀ 27-ՐԴ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

2017 թ., նոյեմբերի 22-24

Երևան 2018

ՀՏԴ 330:06
ԳՄԴ 65
S 778

Հրատարակվում է
ՀՊՏՀ գիտական խորհրդի որոշմամբ

Խմբագրական խորհրդի նախագահ՝

ԿՈՐՅՈՒՆ ԱԹՈՅԱՆ

ՀՊՏՀ ռեկտոր, Կ.գ.դ., պրոֆեսոր

Խմբագրական խորհուրդ՝

- ԴԻԱՆԱ ԳԱԼՈՅԱՆ** - ՀՊՏՀ միջազգային տնտեսական հարաբերությունների ամբիոնի վարիչ, Կ.գ.դ., դոցենտ
ՍՈՒՐԵՆ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ - ՀՊՏՀ բնօգտագործման տնտեսագիտության ամբիոնի վարիչ, Կ.գ.դ., պրոֆեսոր
ԱՇՈՏ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ - ՀՊՏՀ հաշվապահական հաշվառման և աուդիտի ֆակուլտետի դեկան, Կ.գ.դ., պրոֆեսոր
ԽՈՐԵՆ ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ - ՀՊՏՀ գիտության և ասպիրանտուրայի բաժնի պետ, Կ.գ.թ., դոցենտ
ԱՇՈՏ ՍԱԼԼԱԶԱՐՅԱՆ - ՀՊՏՀ ֆինանսների ամբիոնի վարիչ, Կ.գ.դ., պրոֆեսոր
ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ - ՀՊՏՀ տնտես. ինֆորմ. և տեղեկ. համակ. ամբիոնի վարիչ, Կ.գ.դ., պրոֆեսոր
ՅՈՒՐԻ ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ - ՀՊՏՀ կառավարման ամբիոնի վարիչ, ՀՀ ԳԱԱ ակադ., Կ.գ.դ., պրոֆեսոր
ԳԱԳԻԿ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ - ՀՊՏՀ պրոռեկտոր, Կ.գ.դ., պրոֆեսոր

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ. 21-րդ դարի մարտահրավերներ և
S 778 **հնարավորություններ: ՀՊՏՀ 27-րդ գիտաժողովի նյութեր / ՀՊՏՀ: - Եր.: Տնտեսագետ,**
2018, 780 էջ:

ՀՏԴ 330:06
ԳՄԴ 65

ISBN 978-9939-61-177-8

© «Տնտեսագետ» հրատարակչություն, 2018 թ.

ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔ

Գիտաժողովի հարգելի՛ մասնակիցներ,

շնորհավորում եմ բոլորիս Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի 27-րդ գիտաժողովի բացման առթիվ և ցանկանում եմ շնորհակալություն հայտնել գիտաժողովի բոլոր մասնակիցներին, ովքեր հեղափոխություն են ցուցաբերել տնտեսության և հասարակության զարգացմանն առնչվող հրապարակապ հարցերի նկատմամբ:

Մեր համալսարանի տարեկան գիտաժողովները գեղեցիկ ավանդույթ են դարձել, բայց ես ուրախությամբ եմ նշում, որ դրանց կողքին այսօր առկա են մեր համալսարանի գիտական գործունեությունն արտացոլող այլ ձևաչափեր նույնպես: Հպարտությամբ եմ նշում, որ հեղափոխական համալսարան դառնալու և մեր պետության տնտեսական կյանքին մասնագիտական մասնակցություն ունենալու իմ տեսլականը կամաց-կամաց կյանքի է կոչվում: Համալսարանի «Ամբերդ» հեղափոխական կենտրոնի գործունեությունն այսօր տալիս է նշանակալի արդյունքներ. այսօրեղ ոչ միայն իրականացվում են հանրապետության տնտեսական արդիական հիմնախնդիրների վերաբերյալ հեղափոխություններ, այլև կենտրոնի աշխատակիցները բուհի դասախոսական կազմի ներկայացուցիչների հետ, որպես փորձագետներ, հանդես են գալիս համապետական քննարկումներում:

Մինչ տարեկան գիտաժողովի կազմակերպումը գիտական սեմինարների ձևաչափերով հանդես եկան մեր ամբիոնները՝ շնորհանդեսներով ներկայացնելով իրենց ուսումնասիրության առանցքում առկա թեմաները: Այս ուսումնական տարվանից տրվեց գիտաուսումնական լաբորատորիաների մեկնարկը, ինչը գիտական դրամաշնորհներ, գիտաուսումնական խմբեր և գիտահեղափոխական կյանքի աշխուժացմանը միտված այլ ձևաչափեր ներդնելու մեր մոտեցումների հրաշալի շարունակությունն է:

Համալսարանի տարեկան գիտաժողովը ես հատկապես կարևորում եմ ակնկալիքով, որ այն պետք է վեր հանի մեր հավաքական գիտական ներուժը, ցույց տա համալսարանում գիտական կյանքի որակական փոփոխությունը և դառնա հեղափոխ գործունեության յուրօրինակ ուղենիշ: Այս գիտաժողովի հիմքում տնտեսության և հասարակության զարգացման հարցերն են, որոնք ի ցույց են դնում մեր դարաշրջանի մարտահրավերներն ու հնարավորությունները: Իսկապես, սրանք այնքան փոխկապակցված և կարևոր հարցեր են, որոնք չպետք է անտարբեր թողնեն տնտեսագետներին, չէ՞ որ չի կարող լինել հասարակական զարգացման որևէ մակարդակ՝ առանց կենսունակ տնտեսության:

Հուսով եմ, որ գիտաժողովը՝ իր բաժանմունքներով և կլոր սեղաններով, հնարավորություն կտա մասնագետներին ներկայացնելու իրենց մոտեցումները, բացահայտելու գիտաժողովի խորագրում արտացոլված թեման՝ իր բոլոր շերտերով և նրբություններով: Այնպես որ, արգասաբեր և աշխույժ աշխատանք եմ մտադրում Ձեզ:

Շնորհակալ եմ ուշադրության համար:

ԿՈՐՅՈՒՆ ԱԹՅԱՆ
ՀՊՏՀ ռեկտոր, պրոֆեսոր

вания - определить и проанализировать различные подходы в оценке конкурентоспособности, определить результаты, полученные с использованием указанных методов, на примере стран евразийского экономического союза, и провести сравнительный анализ этих данных.

ARPINE SARGSYAN

COMPARATIVE ANALYSIS OF VARIOUS APPROACHES FOR ASSESSING A COUNTRY'S ECONOMIC COMPETITIVENESS (THE CASE OF EAEU MEMBER STATES)

Key words: competitiveness, indicator, assessment, index, integration, rank, method, potential, effectiveness/efficiency

Competitiveness in one of the frequently discussed concepts amongst economists. Due to its multidimensional character and multilevelness, there is no unity in defining and measuring the phenomenon of competitiveness. The main goal of this research is to define and analyze various approaches in assessment of competitiveness, to identify the results gained using the mentioned method by the example of countries included in Eurasian Economic Union, and to carry out a comparative analysis of these data.

ГОАР САРКИСЯН

Преподаватель, АрГУ

АНАЛИЗ ЭКСПОРТА И ИМПОРТА ТОВАРОВ РЕСПУБЛИКИ АРЦАХ

Ключевые слова: экспорт, импорт, ВВП, внешняя торговля, страны-партнеры, корреляционный анализ

В статье дана характеристика основным тенденциям развития внешней торговли Арцахской Республики, представлена динамика основных показателей внешней торговли, показаны основные страны-партнеры, проведен корреляционный анализ влияния экспорта и импорта на формирование ВВП АР. Экономическая политика АР направлена как на развитие ранее существующих отраслей, так и на открытие новых перспективных производств. Арцах является преимущественно импортирующей страной. Главным партнером является Республика Армения

Внешнеторговая политика любого государства должна быть ориентирована на защиту интересов национального производителя и населения страны, сохранение экологической безопасности и на обеспечение социального развития общества, обеспечивая должный контроль за уплатой налогов и вывозом капитала.

Экономическая политика Арцахской республики направлена как на развитие ранее существующих отраслей, так и на открытие новых перспективных производств. Опреде-

лены приоритетные отрасли, в направлении которых разработаны государственные программы развития. Результатом реализации таких программ является современная структура и состояние экономики. Сравнительно молодыми отраслями экономики являются гидроэнергетика и горнодобывающая промышленность. Последняя стала крупнейшим источником налоговых поступлений в госбюджет и обеспечила свыше 1500 рабочих мест. Осуществляется также госпрограмма восстановления легкой промышленности. В частности, успехи достигнуты в осуществлении программы ковроткачества. Тем не менее, экономика Арцаха продолжает иметь сельскохозяйственную направленность. Данная отрасль позволяет сформировать необходимую сырьевую базу для пищевой промышленности, в частности, экспортирующих отраслей, таких как производство консерв и виноделие.

Для экономики Арцаха характерна открытость: развиваются торговые отношения с рядом стран мира. Местная продукция экспортируется как в страны СНГ (Россия, Белоруссия, Узбекистан), так и в другие страны – Швейцария, Великобритания, Иран. На активизацию этих процессов направлена госпрограмма содействия продвижению отечественной продукции на внешнем рынке и экспорт. По программе осуществляется содействие производителям в вопросе формирования документов в соответствии с требованиями импортирующих государств. Осуществляется содействие в участии на международных выставках, поиске потенциальных партнеров, установлении деловых связей и в вопросе представления продукции на внешнем рынке. В связи с этим, несмотря на свою де-юре непризнанность, РА (НКР) имеет внешнеэкономические отношения со многими странами мира и развивает их.

Следует отметить, что Арцах является преимущественно импортирующей страной. На протяжении всего периода существования молодой республики величина импорта в разы превышала величину экспорта (в 2016 г. превышение составило 3.2 раза).

Основные индикаторы развития внешней торговли Республики Арцах за 2012-2016 гг. представлены в таблице 1.

Отраженные в табл. 1 данные свидетельствуют о том, что объемы внешней торговли являются динамическими. Как видим из данных таблицы, темпы роста экспорта в значительной мере превышают темпы роста импорта. Так, в 2016 г. объем экспорта по сравнению с 2015 г. возрос на 30.6%, а по сравнению с 2012 г. – на 40.4%, составив при этом 81106.3 тыс. долл. США. Значительное повышение наблюдается, в частности, по статьям «Живые животные и продукты животного происхождения» и «Продукты растительного происхождения». На сегодняшний день производство зерна и мясопродуктов в Арцахе превышает внутренний спрос, что позволяет экспортировать их в Республику Армения, где размеры импорта данных видов продукции продолжают превышать внутреннее производство. Отметим также, что с 2013 года осуществляется экспорт ржи в Италию, Голландию, Израиль и Россию. Также в динамике экспорта наблюдается повышение по статьям «Минеральные продукты» (руда) и «Драгоценные камни и металлы».

Таблица 1.

Динамика внешней торговли за 2012-2016 гг.¹

Показатель	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
Объем экспорта, тыс. долл. США	57765,7	59636,4	64663,6	62082,2	81106,3
Темп прироста, % к предыдущему году	-27,4	+3,2	+8,4	-4,0	+30,6
Объем импорта, тыс. долл. США	291246,5	268833,2	301986,9	252474,9	256859,2
Темп прироста, % к предыдущему году	-7,0	-7,7	+12,3	-16,4	+1,7
Внешний товарооборот, тыс. долл. США	349012,2	328469,6	366650,5	314557,1	337965,5
Баланс внешней торговли, тыс. долл. США	-233480,8	-209196,8	-237323,3	-190392,7	-175752,9
Коэффициент покрытия импорта экспортом	0,198	0,222	0,214	0,246	0,316
Средняя склонность к экспорту, %	15,5	14,5	14,2	14,2	17,0
Средняя склонность к импорту, %	78,0	65,3	66,5	57,6	53,7

В то же время объем импорта по сравнению с 2015 г. возрос на 1.7%, а по сравнению с 2012 г. показатель снизился на 11.8%, составив при этом 256859.2 тыс. долл. США. Значительных изменений по отдельным статьям не наблюдается.

Важным показателем развития внешней торговли является коэффициент покрытия импорта экспортом (отношение суммы экспорта к сумме импорта). Если значение данного показателя больше единицы, то сальдо торгового баланса положительное, если значение меньше единицы – сальдо торгового баланса отрицательное. Данный коэффициент в Республике имеет положительную динамику на протяжении практически всего исследуемого периода, что свидетельствует о структурных изменениях в общем внешнем товарообороте в пользу экспорта, однако, его величина не превышает отметки 0.4, то есть сальдо торгового баланса отрицательное. Отметим, что в мировой торговле за последние 40 лет индекс покрытия импорта экспортом колебался в пределах 0.95-0.98, что свидетельствует о том, что сальдо торгового баланса было отрицательным.

В общем объеме внешней торговли доля экспорта, как мы уже отметили, имеет тенденцию к повышению, и в 2016 г. составила 24.0%. Примечательно также повышение показателя средней склонности к экспорту и, соответственно, уменьшение показателя средней склонности к импорту.

За период 2012-2016 гг. в товарной структуре экспорта и импорта существенные изменения не произошли.

В структуре экспорта значительно преобладали минеральные продукты (в 2016 г. 43.8% от общего объема экспорта), продукты растительного происхождения (17.2%), драгоценные камни и металлы (14.5%), готовые продукты питания (5.4%).

В структуре импорта преобладали готовые продукты питания (17.7% от общего объема импорта), минеральные продукты (16.7%), транспортные средства (13.7%), маши-

¹ Расчеты произведены на основе данных НСС Республики Арцах /stat-nkr.am

ны и оборудование (9.3%), продукты химического производства (7.3%), продукты растительного происхождения (6.5%).

Основные страны-партнеры экспорта товаров из Республики Арцах представлены на диагр. 1.

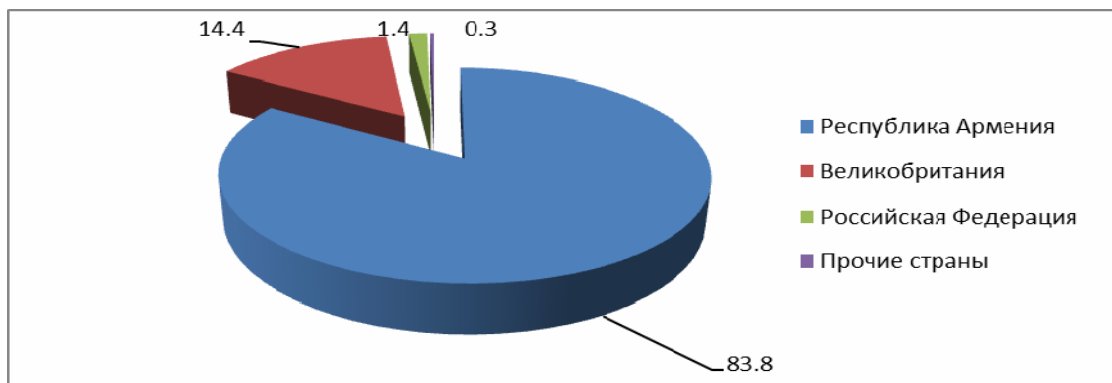

Диаграмма 1. Основные страны-экспортеры товаров в 2016 г.¹

Из диаграммы видно, что в структуре экспорта товаров основной страной-партнером в 2016 г (как и в целом на протяжении исследуемого периода) остается Республика Армения, на которую приходится 83.8% от всего объема экспорта товаров. На втором месте – Великобритания (14.4%), куда реэкспортируются драгоценные камни и металлы, на третьем – Российская Федерация (1.4%) с экспортом готовых продуктов питания, в частности, плодово-овощных консерв и алкогольной продукции. Также товары из Арцаха экспортируют в такие страны, как США, Германия, Иран, Италия (в 2016 г.), а также Беларусь, Молдова, Узбекистан, Швейцария, Франция и прочие (в прошлые годы).

Далее исследуем основные страны-партнеры импорта товаров в Республику Арцах (диагр. 2).

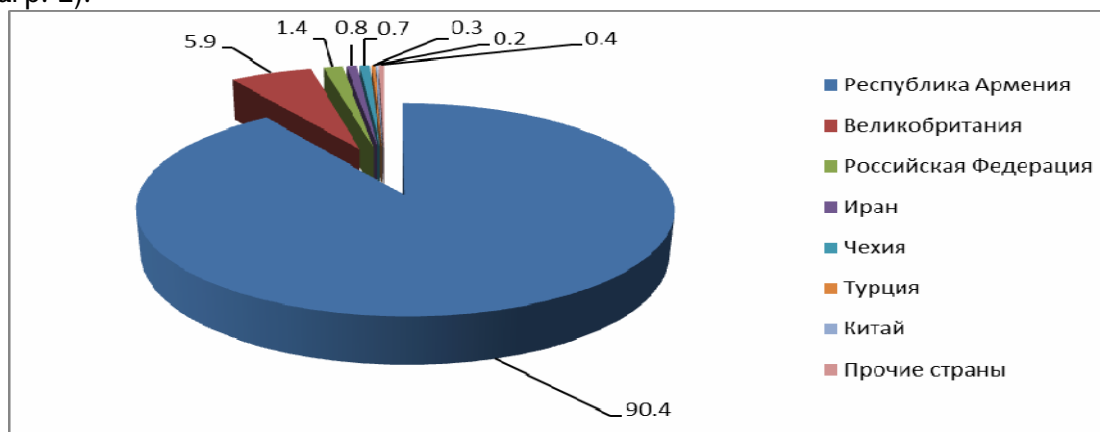

Диаграмма 2. Основные страны-импортеры товаров в 2016 г.¹

¹ stat-nkr.am

Основной страной-импортером товаров также является Республика Армения (90.4% в 2016 г.). Далее следуют Великобритания (5.9%), Российская Федерация (1.4%). На долю остального мира приходится всего 2.3% (Чехия, Иран, Турция, Китай, Франция, Швейцария, США, ОАЭ и прочие страны). Следует заметить, что в силу политических факторов большая часть импорта в Арцах поступает не напрямую от стран-поставщиков, а через Армению, чем собственно и объясняется вышеприведенная структура импорта.

Существенность влияния на основной макроэкономический показатель (ВВП на душу населения) объемов экспорта и импорта товаров определяется с помощью корреляционного анализа. Расчеты произведены на основании данных за последние 10 лет (с 2007г. по 2016г.) с использованием формулы расчета линейного коэффициента корреляции².

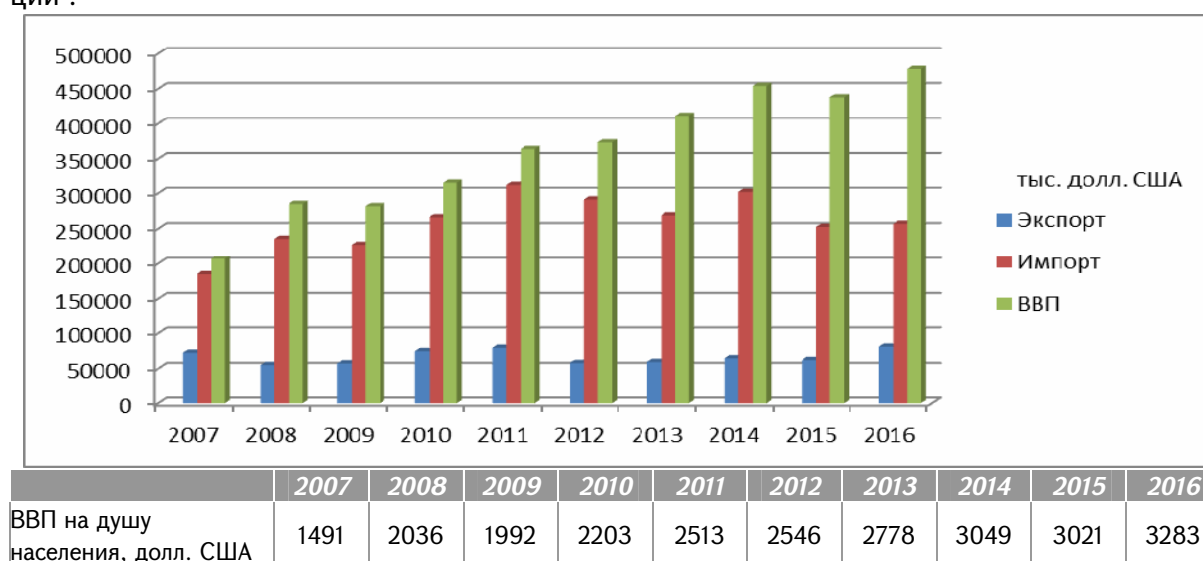

Диаграмма 3. Динамика экспорта, импорта, ВВП и ВВП на душу населения Республики Арцах за 2007-2016 гг.³

На основе данных об объемах экспорта товаров из Арцаха и размере ВВП на душу населения (диагр.3) был получен коэффициент корреляции 0.147. Такое низкое значение показателя свидетельствует о наличии незначительной связи между данными показателями, т.е. экономика Арцаха не имеет экспортной направленности: произведенный валовой внутренний продукт направляется в основном на внутреннее потребление (большое значение здесь также имеет структура ВВП). При корреляционном анализе импорта то-

¹ stat-nkr.am

²
$$r = \frac{\sum xy - \frac{\sum x \sum y}{n}}{\sqrt{[\sum x^2 - \frac{(\sum x)^2}{n}][\sum y^2 - \frac{(\sum y)^2}{n}]}}$$

³ stat-nkr.am

варов и ВВП на душу населения получен коэффициент корреляции, равный 0.640, который указывает на наличие средней связи между показателями.

Таким образом, подводя итоги, можно отметить:

- в Арцахе характерной является ситуация, когда наблюдается значительное преобладание импорта над экспортом;
- за период 2012-2016 гг. в товарной и географической структуре экспорта и импорта существенных изменений не произошло;
- в структуре экспорта преобладали минеральные продукты, продукты растительного
- Проведенный анализ показал, что происхождения, драгоценные камни и металлы (реэкспорт), готовые продукты питания;
- в структуре импорта преобладали готовые продукты питания, минеральные продукты, транспортные средства, машины и оборудование, продукты химического производства главным партнером как по импорту, так и по экспорту является Республика Армения. Отметим, что развитие в последние годы такой отрасли, как гидроэнергетика, со временем позволит помимо традиционных товаров экспортировать также значительные объемы электроэнергии, что, в свою очередь, повлияет на повышение общего объема экспорта, а также его доли в общем внешнем товарообороте.

ԳՈՒՍՏԱՆԱԿԱՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԱՐՏԱՀԱՆՄԱՆ ԵՎ ՆԵՐՄՈՒԾՄԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հիմնաբառեր. արտահանում, ներմուծում, ՀՆԱ, արտաքին առևտուր, գործընկեր-երկրներ, կոռելյացիոն վերլուծություն

Հոդվածում քննարկվում է Արցախի Հանրապետության արտաքին առևտրի զարգացման հիմնական միտումների բնութագիրը, ներկայացված են արտաքին առևտրի հիմնական ցուցանիշների դինամիկան, հիմնական գործընկեր-երկրները, կատարված է ԱՀ-ում ՀՆԱ ձևավորման վրա արտահանման և ներմուծման ազդեցության կոռելյացիոն վերլուծություն: ԱՀ տնտեսական քաղաքականությունն ուղղված է ինչպես ավելի վաղ գոյություն ունեցող ճյուղերի զարգացմանը, այնպես էլ նոր՝ հեռանկարային արտադրությունների ստեղծմանը: Արցախը առավելապես ներմուծող երկիր է: Գլխավոր գործընկերը Հայաստանի Հանրապետությունն է:

GOHAR SARGSYAN

THE ANALYSIS OF EXPORT AND IMPORT OF GOODS OF THE REPUBLIC OF ARTSAKH

Key words: export, import, GDP, foreign trade, partner countries, correlation analysis

The characteristic of the basic tendencies of development of foreign trade of the Republic of Artsakh, and the dynamics of the main indicators of foreign trade, the main partner-countries, the correlation analysis of the impact of exports and imports on the GDP of the Republic of Artsakh are given in the article. The economic policy of the RA aimed at the development of the previously existing economy branches and the opening of new promising industries. Artsakh is a predominantly importing country. The main partner in foreign trade is the Republic of Armenia.

ԱՆՆԱ ՓԱԽԼՅԱՆ

Տնտեսագիտության թեկնածու, ՀՊՏՀ

ԱԴԱՄԱՆԴԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱՌԵՎՏՈՒՐԸ ՔԻՄՔԵՐԼԻ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ. ՄԻՏՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐ

Հիմնաբառեր. կոնֆլիկտային ադամանդ, արյունոտ ադամանդ, մաքսանենգ ադամանդ, Քիմբերլի գործընթաց, համաշխարհային առևտուր, Քիմբերլի հավաստագիր

XXI դարի վերջերին աֆրիկյան մի շարք երկրներում ադամանդի ապօրինի իրացումից ֆինանսավորվող ապստամբությունները պատճառ հանդիսացան ադամանդի ծագումը հավաստող գլոբալ համակարգի ձևավորման համար: Քիմբերլի գործընթացի հավաստագրման ծրագիրը (ՔԳՀԾ) թույլ է տալիս անդամներին հավաստել չմշակված ադամանդների մատակարարումների «ոչ կոնֆլիկտային» լինելը և կանխել կոնֆլիկտային ադամանդների մուտքը համաշխարհային շուկա: 2003 թվականից սկսած՝ անմշակ ադամանդի բոլոր միջազգային մատակարարումներն ուղեկցվում են Քիմբերլի հավաստագրով, որը երաշխավորում է դրանց օրինականությունը: Ադամանդի համաշխարհային առևտուրը տեղի է ունենում միայն համակարգի մասնակիցների միջև:

Ադամանդի հումքի համաշխարհային առևտուրը 2003 թվականի հունվարի 1-ից կենտրոնացված է Քիմբերլի գործընթացի մասնակից երկրներում՝ ձևավորելով ադամանդի համաշխարհային շուկայի նոր կառուցվածք: «Քիմբերլի գործընթացի հավաստագրման ծրագիր» (ՔԳՀԾ) պաշտոնական անվանումը կրող համակարգի հիմքը դրվել է դեռևս 2000 թվականի մայիսին Հարավային Աֆրիկայի Քիմբերլի քաղաքում կայացած՝ ադամանդ արդյունահանող պետությունների ներկայացուցիչների առաջին համաժողովին, որը միտված էր կոնֆլիկտային ադամանդների առևտրի դադարեցմանն ու ադամանդի իրացումից ստացվող հասույթն ապստամբական շարժումների ֆինանսավորմանը ծառայեցնելու փորձերի կանխարգելմանը:

«Կոնֆլիկտային» կամ «արյունոտ» ադամանդ եզրույթը, ըստ ՄԱԿ-ի տերմինաբանության, բնորոշում է 1990-ականներից Ենթասահարային Աֆրիկայի երկրներում (Անգո-